

МЕТОДОЛОГІЯ. ІСТОРІОГРАФІЯ. ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

УДК 069:355(477)«1917/1930»

Вадим Машталір

кандидат історичних наук, доцент, начальник інформаційно-аналітичного відділу – заступник начальника інформаційно-аналітичного управління, Головне управління персоналу Генерального штабу Збройних сил України (Київ, Україна), vadim_mashtalir@ukr.net

З ІСТОРІЇ ГОЛОВНОГО ВІЙСЬКОВО-ІСТОРИЧНОГО МУЗЕЮ-АРХІВУ ПРИ ҐЕНЕРАЛЬНОМУ ШТАБІ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Розглядається діяльність Головного військово-історичного музею-архіву при Генеральному штабі УНР під час його розташування в польському місті Тарнові, де на той час перебував уряд УНР в екзилі. Висвітлено передумови створення, функціонування, здобутки та долю установи. Проаналізовано зусилля її керівника М.Обідного з реалізації його основних ідей щодо поліпшення музейної роботи, а також встановлення контактів з українськими еміграційними осередками в Польщі та поза її межами – у Румунії, Болгарії, Туреччині, Італії, Швеції. Сконцентровано увагу на організаційному аспекті збирання, упорядкування, реєстрації та збереження наказів, щоденників бойових подій, листування й інших військових документів історичного характеру, а також усіх матеріалів періоду національної революції, зокрема відозв, оголошень, газет і журналів, присвячених українській проблематиці.

Ключові слова: *військово-історичний музей, музей-архів, документ.*

Захоплення червоними тимчасової столиці Української Народної Республіки Кам'янка-Подільська змусило війська та урядові структури УНР 21 листопада 1920 р. перейти на територію Польщі – нещодавньої союзниці в боротьбі з більшовицькою Росією. У цій країні знайшов політичний притулок уряд на чолі з С.Петлюрою, а також залишки армії. Серед іншого вдалося перевезти й велику кількість документації. Станом на листопад 1920 р. в Польщі перебували 65 українських послів, 14 міністрів, близько 1680 урядовців, 3500 офіцерів, 11 500 вояків¹. В еміграції працювали всі

---

¹ Беднаржова Т. Степан Сірополко – подвижник українського шкільництва. – Л., 1998. – С.9.

міністерства УНР. Серед них і освітнє відомство, яке опікувалося культурно-просвітницькою роботою серед дітей політичних вигнанців та вояків. Було відкрито дві українських гімназії (в Тарнові, Ченстохові), декілька середніх шкіл, школу пластунів (у таборі Щипйорно).

Починаючи з 16 листопада 1921 р. в таборах інтернованих, які дислокувалися в Ланцуті, Вадовицях, Каліші, Александрові, Щипйорно, Стшалкові, проводилися регулярні заняття на богословських, українознавчих та педагогічних курсах. Серед інших дисциплін викладалися історія України, географія, математика, українська та іноземна мови, психологія, педагогіка. У таборах працювали Товариство плекання військових знань, філософський гурток ім. Г.Сковороди, літературне товариство «Веселка», культурно-освітній гурток².

Необхідно відзначити, що український уряд і війська перебували в надзвичайно скрутних умовах, що вкрай негативно позначилося на організації роботи державних структур. У такій ситуації збирання і збереження історичних пам'яток було справою дуже непростю. Попри це саме в Польщі, у Тарнові, 2 липня 1921 р. постала перша музейна установа – Головний військово-історичний музей-архів при Генеральному штабі Армії УНР (ГВІМА). Це стало можливим завдяки зусиллям службовців-генштабістів, а також ініціативі Михайла Юрійовича Обідного, якого призначили на посаду директора³.

Нині основний масив архівних джерел з історії ГВІМА зосереджено у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). Зокрема шістнадцять справ фонду 3179 охоплюють період 1919–1922 рр. Документи М.Обідного містяться у дванадцяти справах фонду 3504.

Деякі організаційні питання та аспекти, дотичні до загальної проблеми налагодження роботи Головного військово-історичного музею-архіву при Генеральному штабі УНР, висвітлено в окремих студіях вітчизняних дослідників. Так, М.Палієнко зосередилася на функціонуванні ГВІМА як українського архівного центру в Польщі⁴. У статті С.Кагамлик розглянуто особливості діяльності празького осередку української еміграції міжвоєнного періоду на матеріалах творчості М.Обідного⁵. Авторка приділила увагу біографії й тематиці його наукових і публіцистичних праць. Однак у сучасному українському джерелознавстві поки що не створено узагальнюючих або спеціальних праць щодо діяльності Головного військово-історичного музею-архіву при Генеральному

² Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф.1429. – Оп.2. – Спр.40. – Арк.112–115.

³ Савченко Г., Срібняк І. Заснування Головного військово-історичного музею-архіву Армії УНР // Історія України: Маловідомі імена, події, факти. – Вип.1. – К., 1996. – С.188–198; Палієнко М.Г. З історії організації українських еміграційних архівів у Польщі на початку 1920-х рр. // Пам'ятки. – Т.5. – К., 2005. – С.12–21.

⁴ Палієнко М. «Це потрібно для історії...» (доля архівних колекцій Головного військово-історичного архіву Армії УНР у Польщі) // Сторінки воєнної історії України. – Вип.7. – Ч.І. – К., 2003. – С.85–91.

⁵ Кагамлик С. Празький осередок української еміграції міжвоєнного періоду в контексті діяльності Михайла Обідного // Українознавчий альманах. – Вип.15. – К., 2014. – С.81–84.

штабі УНР як військово-музейної установи. Тим часом актуальним залишається інтерес дослідження ГВІМА крізь призму постановня українських архівних осередків та вивчення національної архівної спадщини.

Організатор і перший очільник Головного військово-історичного музею-архіву при Генеральному штабі УНР М.Обідний розпочав свій науковий шлях як музейник. Перші «профільні» знання у цій сфері він здобув, будучи співробітником Катеринославського музею ім. О.Поля. Згодом набував досвіду в Київському художньо-промисловому музеї, а також в утвореному в березні 1918 р. Державному військово-історичному музеї – на посаді помічника директора (віце-директора). Із березня 1920 р. М.Обідний почав працювати в уряді УНР – помічником начальника культурно-освітнього відділу військового міністерства. 29 червня того року він отримав наказ⁶ перевезти до Кам'янка-Подільського майно Київського державного військово-історичного музею, яке там залишилося під час евакуації в 1919 р. (див. ілюстр.1). Невдовзі, у липні, М.Обідний став начальником військово-історичного відділу Головного управління Генерального штабу УНР, а також одним з ініціаторів створення Українського військово-історичного товариства⁷. Після падіння УНР він опинився в польському Тарнові. Сюди ж перевезли й історичні документи часів визвольної боротьби. Під час евакуації М.Обідному довелося стати очевидцем безповоротної втрати великого масиву цих паперів, про що він згодом напише у своїх працях «Як охоронялись пам'ятки», «Наші завдання в охороні пам'яток», «З мартирології українських пам'яток на еміграції», «Охорона військових могил», «П'ять років нищення і охорони пам'яток визволення України». Більшість із них до недавнього часу були практично невідомими дослідникам, оскільки одні так і не вдалося видрукувати, інші побачили світ на шпальтах малотиражних еміграційних видань, одиничні примірники яких представлено у фондах бібліотек та архівів України⁸.

Думки про вивезення найцінніших українських пам'яток за кордон М.Обідний висловлював ще в 1919 р. Про це він писав, зокрема, в одній із неопублікованих своїх праць – «Ще про те, як охоронялися пам'ятки»: «В тім нещасливім стані, коли нічого друкувати не можна, треба бодай в якійсь нейтральній державі вибрати місце для переховування найцінніших військових, а також політичних українських документів»⁹. Уперше питання про необхідність заснування в одній із нейтральних держав національного архівного центру він порушив у листопаді 1919 р.¹⁰

Задля збереження цінних історичних документів М.Обідний звертався до урядових кіл УНР, пропонуючи створити спеціальну військово-історичну інституцію. Так, у своїй таємній доповіді начальникові Військово-історичної

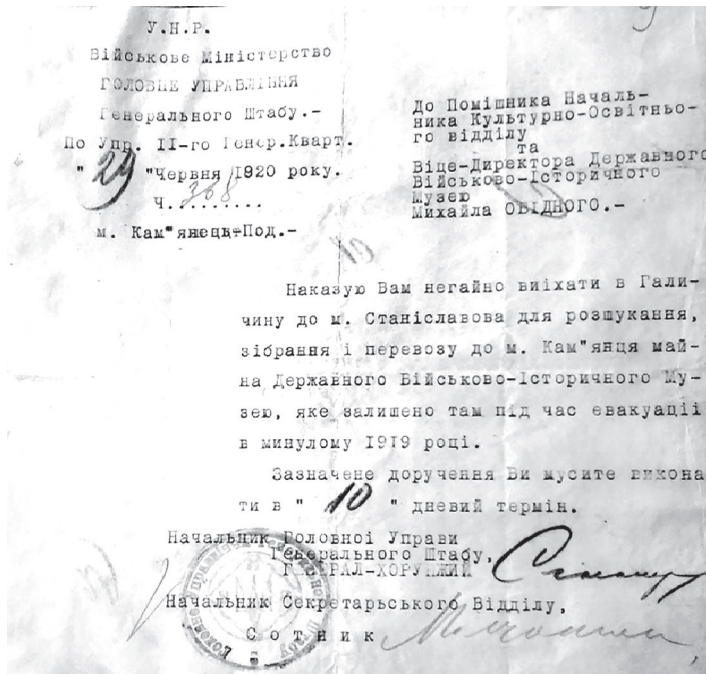
⁶ Див.: ЦДАВО України. – Ф.3504. – Оп.1. – Спр.1. – Арк.9.

⁷ Палієнко М. Пам'яткоохоронна діяльність Михайла Обідного в Україні, Польщі Чехословаччині // Пам'ятки України: історія та культура. – 2005. – №2. – С.95–97.

⁸ Там само. – С.92–127.

⁹ ЦДАВО України. – Ф.3504. – Оп.1. – Спр.4. – Арк.54.

¹⁰ Обідний М. Військово-архівна справа на Україні // Українська старовина. – Ч.1. – Кам'янець, 1919. – С.3.

Ілюстр.1

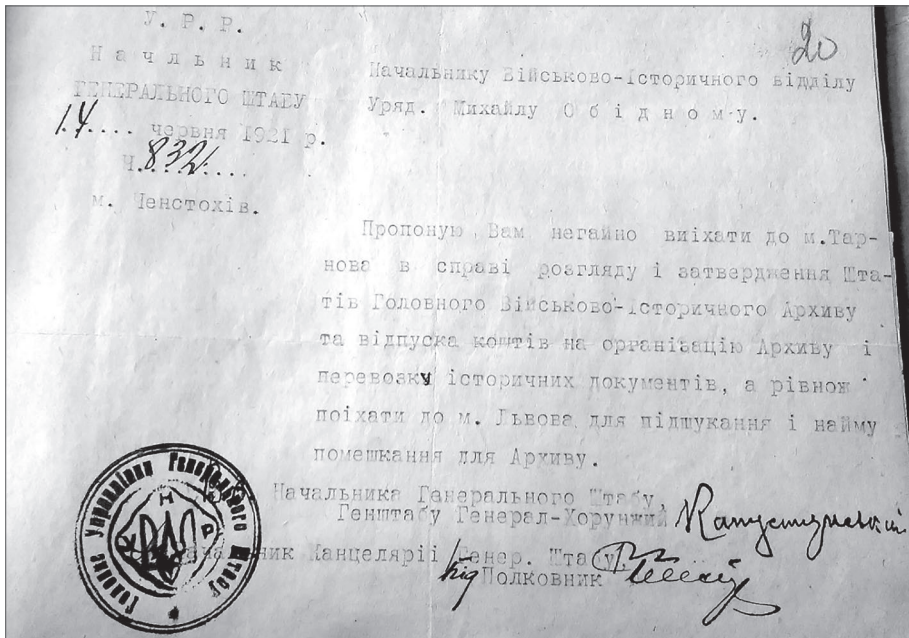
управи в 1921 р. він (на той час керівник військово-історичного відділу) наголошував:

«Накази, реляції, щоденники бойових дій, різне листування [...] загинули в боях або залишені на знищення в різних місцях. Військово-історичні матеріали ділили загальну участь інших архівних матеріалів на паперових фабриках як сирівець, на залізницях при переїздах і на місцях стоянок як непотрібне шпаргалля. Значна частина цих матеріалів розібрана різними особами як приватна власність, маються відомості що й дотепер деякі військові установи, за відсутності центрального архіву надсилаються для збереження історичні матеріали приватним особами до Львова і інших місць. І немає де і в кого зробити якусь справку і знайти потрібні матеріали, а уряд навіть не знає, які збереглися історичні матеріали відродження України. [...] З огляду на те, що весь час відродження України не зверталася належної уваги на справу історичну взагалі та військово-історичну зокрема. [...] Сьогодні перед нами стоїть в повний зріст болюча справа утворення військово-історичного архіву»¹¹.

На доповідній записці М.Обідного начальник Військово-історичної управи зробив резолюцію: «Посередництвую, гадаю необхідним негайне заснування архіву по даним цього штатам, бо інакше та решта історичних документів, яка залишилася, буде знищена і ні жодного сліда нашої боротьби за визволення не залишиться для потомства»¹².

¹¹ ЦДАВО України. – Ф.3179. – Оп.1. – Спр.10. – Арк.1.

¹² Там само. – Арк.2.

Ілюстр.2

Звернення М.Обідного й реакція на нього стали причиною появи листа начальника Генерального штабу до військового міністра УНР (див. док.№1) щодо розгляду Вищою військовою радою тимчасового штату Головного військово-історичного архіву (див. док.№2) з пояснювальною запискою до нього (див. док.№3), а також листа начальника Генерального штабу до Вищої військової ради (див. док.№4) зі схемою Військово-історичної управи Генштабу (див. док.№5).

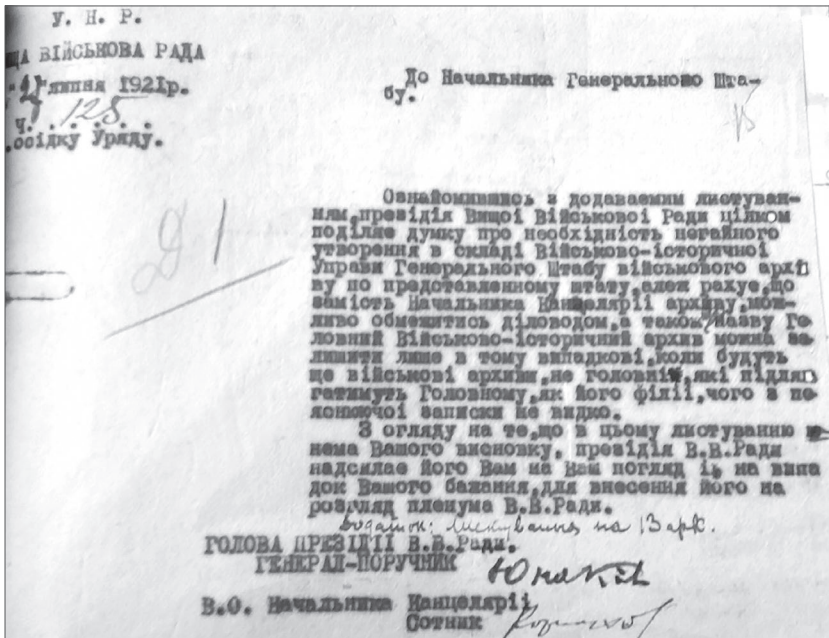
На перший погляд, здавалося б, що питання створення військово-музейної інституції вирішено. Однак лише постійне супроводження документів, а в деяких випадках особиста присутність М.Обідного дозволяли у черговий раз привернути увагу урядовців до проблеми рятування військово-історичних матеріалів. Пошук у Львові приміщень для розміщення Головного військово-історичного архіву здійснював також М.Обідний – про це свідчить рекомендований лист¹³ щодо його відрядження у це місто саме з такою метою (див. ілюстр.2). Утім через політичні обставини місцем розташування установи було обрано польський Тарнув, де на той час перебував уряд УНР.

Архівні матеріали дозволяють відтворити процес вирішення питання щодо створення Головного військово-історичного архіву та асигнування 40 тис. польських марок на це. Загалом М.Обідний зробив вісім письмових і шістнадцять усних доповідей, а також підготував п'ятнадцять різноманітних клопотань до урядовців щодо прискорення розгляду справи¹⁴. Схематично шлях ухвалення рішення виглядав так: начальник Військово-історичної

¹³ Див.: Там само. – Ф.3504. – Оп.1. – Спр.9. – Арк.20.

¹⁴ Там само. – Спр.4. – Арк.56.

Ілюстр.3

управи – 2-й генерал-квартирмейстер Генерального штабу – начальник Генерального штабу – військовий міністр – Вища військова рада – Фінансова комісія – пленум Ради республіки – Культурно-освітня комісія Ради республіки – Фінансова комісія Ради республіки – пленум Ради республіки – державний секретар – голова Ради Міністрів – Рада Міністрів – головний отаман – Законодавчий департамент – канцелярія військового міністра – Рахівнича управа – державний контроль – міністр фінансів – прем'єр міністр – військовий міністр¹⁵.

Крім адресованих урядові наполегливих закликів щодо важливості збереження військово-історичних матеріалів, М.Обідний також звертався до наукових кіл. Так, 8 липня 1921 р. у Львові він виступив перед членами Наукового товариства імені Шевченка, укотре наголосивши на необхідності збереження всіх військово-історичних пам'яток в окремій інституції з відповідними правами та повноваженнями. Учені запропонували назвати її Українським національним музеєм-архівом. Проект статуту цієї установи, розроблений членами НТШ, у подальшому ляже в основу відповідного положення про організацію Музею-архіву визволення України¹⁶.

На непростому шляху створення військово-музейної інституції двічі виникали варіанти її назви: Український національний музей-архів (пропозиція членів Наукового товариства імені Шевченка на чолі з професором В.Щуратом), Головний військово-історичний музей-архів (Вища військова рада). Із великою ймовірністю можна стверджувати, що саме резолюція останньої стала вирішальною – про це свідчить лист¹⁷ голови президії ради

¹⁵ Там само.

¹⁶ Там само. – Арк.57–58.

¹⁷ Див.: Там само. – Ф.3179. – Оп.1. – Спр.10. – Арк.15.

генерал-поручника М.Юнакова до начальника Генерального штабу генерал-поручника В.Сінклера (див. ілюстр.3).

Із С.Петлюрою М.Обідний зустрічався 22 липня 1922 р. Під час розмови він учергове порушив питання щодо необхідності збирання, охорони національних пам'яток і військово-історичних документів. Головний отаман підтримав його у цій справі та схвалив ідею про можливість публікації окремих важливих документів з історії визвольної боротьби. Співрозмовники торкнулися й надважливої проблеми охорони поховань українських вояків. С.Петлюра підкреслив, що за поточних обставин цю справу можна розглядати лише теоретично, а приступити до її реалізації буде можливо тільки після повернення в Україну¹⁸.

Важливим аспектом діяльності М.Обідного на посаді керівника Головного військово-історичного музею-архіву було намагання запровадити науковий підхід в організації його діяльності, поєднання її з пам'яткоохоронною роботою й архівною справою. Так, він установив контакт із дипломатичними місіями УНР у різних країнах із метою збирання інформації про місця розташування таборів інтернованих, про національні товариства, інституції, видавництва, бібліотеки, періодичні видання. У листі до керівництва дипломатичної місії у Швейцарії від 12 жовтня 1921 р. М.Обідний між іншим звертався з проханням «надіслати відомості про шанування швейцарцями своїх національних героїв-вояків, що полягли в обороні Батьківщини: постановка храмів-пам'ятників, монументів, надгробків, упорядкування військових кладовищ, по можливості з дорученням фотографій, рисунків і ін.», підкреслюючи, що ці матеріали очолюваний ним музей-архів використає «для належного вшанування пам'яті наших національних лицарів, життя своє поклавших за визволення України»¹⁹.

Через низку причин політичного та фінансового характеру уряд УНР в умовах еміграції виявився неспроможним власними силами забезпечити збереження пам'яток. Головний військово-історичний музей-архів не мав у своєму розпорядженні ані достатніх коштів, ані належної кількості співробітників. У липні 1921 р. В.Дорошенко, І.Крип'якевич, М.Кордуба, І.Кревецький, І.Шендрик, В.Щурат та М.Обідний виступили з ініціативою заснування в одній з європейських держав «загальнонаціонального» архівно-музейного осередку. Ця пропозиція знайшла підтримку в політичного керівництва й уже 1 вересня того року президент Державного центру УНР в екзилі С.Петлюра підписав закон про заснування Музею-архіву визволення України (МАНУ) та затвердив його статут. Згідно з цими документами, головним завданням установи було збирання, упорядкування, зберігання історичних документів і пам'яток визвольної боротьби української нації, причому комплектування архіву мало відбуватися шляхом надходжень як від урядових інституцій, так і від громадських організацій та приватних осіб, а утримувати музей-архів передбачалося з фондів Головного управління мистецтв і національної культури. Країною

¹⁸ Там само. – Арк.38–40.

¹⁹ Там само. – Ф.4211. – Оп.1. – Спр.46. – Арк.10.

розміщення попервах планувалася Швейцарія, але через високий курс швейцарської валюти перевагу було віддано Відню. Проте з огляду на масове переселення українських емігрантів у 1922–1923 рр. з Австрії до Чехословаччини саме столиця цієї держави видалася найкращим вибором.

Одним із противників ідеї перенесення діяльності МАВУ до Праги став заступник міністра народної освіти УНР С.Сірополко, котрий застерігав від можливого потрапляння військово-історичних документів до рук «ворожих сил» або навіть передачі їх у російські архівні центри. І все ж комітет МАВУ ухвалив рішення про налагодження контактів з Українським громадським комітетом (УГК) у ЧСР у справі перевезення архівних колекцій до Праги²⁰.

У серпні 1923 р. С.Сірополко домігся усунення М.Обідного з посади начальника ГВІМА, тим самим перешкоджаючи переміщенню документальних та архівних колекцій у чехословацьку столицю. 21 серпня М.Обідного звільнили «в довготермінову відпустку без утримання» та запропонували з'явитися до військового міністерства УНР «для передачі майна, архівних матеріалів та справ Військово-історичного музею». Натомість екс-керівник музею-архіву на початку вересня 1923 р. з частиною військово-історичних документів виїхав до Праги²¹.

Тим часом у 1923 р. в Польщі ліквідували табори для інтернованих. Урядові установи Державного центру УНР в екзилі та їх співробітники осіли у Варшаві, Парижі, Празі, частково в Бухаресті. Прем'єр-міністр УНР із більшістю співробітників переїхав до польської столиці, головний отаман С.Петлюра та віце-прем'єр-міністр В.Прокопович оселилися в Парижі. Про причини, що змушували українських емігрантів, у тому числі й М.Обідного, покинути Польщу та вирушити далі на захід, ідеться у спогадах колишнього міністра освіти УНР В.Прокоповича:

«Загальне політичне становище складалося для України несприятливо. Політична праця майже завмерла. Дипломатичні місії, мало не всі, припинили своє існування. А ті, що зоставалися, доживали свого віку. Уряд ледве животів, і ніякої роботи провадити не можна було. І умови, в яких він перебував, і вичерпання всіх коштів не давали йому змоги й ворухитися. Наші чільні люди розпорошилися, розсілись повсюди; значна частина з них одійшла від чинної політики й боротьби і перейшла на культурну роботу, віддавшись їй цілковито. Табори ще існували, але вже стояли під загрозою ліквідації; часті наїзди різних більшовицьких комісій, які вабили слабодухих поворотом додому, хоч і зустрічали від загалу належну одсіч, та все ж дезорганізували життя таборове, вносили розклад»²².

²⁰ Палієнко М. Український національний музей-архів у Празі (1923–1930): історія створення та основні напрями діяльності // Студії з архівної справи та документознавства. – Т.11. – К., 2004. – С.9.

²¹ Палієнко М. Між Тарновом та Прагою: джерела до історії заснування українського архівного осередку в Чехословаччині // Пам'ятки. – Т.12. – К., 2011. – С.93.

²² Прокопович В. Остання подорож // Збірник пам'яті Симона Петлюри (1879–1926). – К., 1992. – С.210.

До всього в Польщі дедалі ширився громадський рух, спрямований проти перебування інтернованих українців та екзильного українського уряду на території цієї країни. Отже на початку 1920-х рр. саме Прага стала найсприятливішим місцем для зберігання військово-історичних документів. По-перше, через належну політичну ситуацію та позитивне ставлення до емігрантів із боку уряду Чехословаччини, а по-друге – з огляду на переїзд у столицю цієї країни значної частини вигнанців та створення низки культурно-освітніх, наукових, професійних організацій і закладів.

У Празі М.Обідний продовжував обстоювати ідею збереження історико-архівних матеріалів. Так, за його ініціативи 1930 р. постав Український історичний кабінет, що перебрав на себе функцію охорони пам'яток на еміграції. Цю установу було засновано при зовнішньополітичному відомстві Чехословаччини й функціонувала вона як автономна частина Російського закордонного історичного архіву. Хоча УІК очолив чех Я.Славик як уповноважений чехословацького МЗС, а М.Обідний значився на посаді референта, проте він фактично здійснював керівництво всією поточною роботою: збирав відповідні матеріали, займався укладанням історичної бібліографії, готував періодичні звіти, вів листування з редакціями, видавництвами, організаціями й т. ін.²³

Із 1933 р. М.Обідний жив на Закарпатті, де став одним із засновників Етнографічного товариства Підкарпатської Русі, був доглядачем Етнографічного музею. Помер він 7 січня 1938 р. в Мукачеві. У надгробній промові на церемонії поховання М.Обідного етнограф Ю.Головацький відзначив його самовіддану працю у справі охорони пам'яток:

«Занедбуючи своє особисте щастя, лишивши свою рідну і Батьківщину, перебуваючи в тяжких умовах матеріальних злиднів і душного еміграційного життя в Польщі, а потім в Чехословаччині, Ти з цілою душею і любов'ю віддався українському музейництву, збиранню та збереженню матеріалів про визвольну боротьбу українського народу. Твоєю заслугою збережено для історії і нових будучих борців багато доказів великої і жертвенної нашої визвольної боротьби»²⁴.

Отже Польща стала першою державою, на теренах якої український уряд в екзилі розпочав формування військово-музейної інституції – Головного військово-історичного музею-архіву. В умовах еміграції було започатковано музейну, архівну та пам'яткоохоронну діяльність. У подальшому передбачалося перетворити ГВІМА на загальноукраїнське сховище документів і реліквій визвольної боротьби. Причини політичного, фінансового та суб'єктивного характеру змусили зосередити наявні матеріали у столиці Чехословаччини. Після перевезення частини колекцій до Праги було засновано Український національний музей-архів при Українському громадському комітеті, а в

²³ Палієнко М. Архівні центри української еміграції: створення, функціонування, доля документальних колекцій. – К.: Темпора, 2008. – С.139.

²⁴ Цит. за: Кагамлик С. Празький осередок української еміграції міжвоєнного періоду в контексті діяльності Михайла Обідного. – С.83.

1930 р. – Український історичний кабінет, який перебрав на себе функцію зберігання військово-історичних пам'яток в умовах еміграції.

***

Документи, що подаються нижче, зберігаються у ЦДАВО України (фонд 3179 «Закон Директорії про заснування музею-архіву. Статут петлюрівського військово-історичного товариства і проект штатів архіву. Журнали засідань архівної комісії при міністерстві освіти»). Археографічне опрацювання здійснено відповідно до загальноприйнятих правил. Тексти листів публікуються повністю, зі збереженням стилістичних та орфографічних особливостей оригіналів. Явні помилки виправлено без застережень. Пунктуацію наближено до сучасних норм. У квадратних дужках розкрито скорочення й наведено тлумачення застарілих і маловживаних слів.

***

№1

Лист начальника Генерального штабу до військового міністра УНР

27 квітня 1921 р., м. Ченстохів

Визнаю з свого боку конче потрібним утворення Головного Військово-Історичного Архіву, який увійде в склад Військово-Історичної Управи Генерального Штабу як відділ, щоб перебрати від військових частин та інституцій історичні матеріали для схоронення.

Не торкаючись участі, загороджених не ясним будучим, історичних матеріалів частин військ перебуваючих в таборах, доводиться константувати, що історичні матеріали центральних військових установ, розташованих по приватних помешканнях, в зв'язку з сучасним станом, перебувають під прямою загрозою знищення.

Щоби спасти уцілівшу решту історичних матеріалів необхідно негайно утворити Головний Військово-Історичний Архів з осередками у м. Львові (бажано в помешканнях Наукового Т-ва імені Т. Шевченка), який, на випадок вимог, буде існувати як «Національний історичний архів».

Про засоби схоронення Архівом документів може бути докладено мною лише особисто.

Прохаю Вашого посередництва про найскоріше розглянення і затвердження Вищою Військовою Радою додаваних до сього штатів Головного Військово-Історичного Архіву і відпуску в розпорядження Архіву для найму помешкання і обладнання його полицями та скринями, а також на різні витрати по перевозу

архівних матеріалів та кушівлю картону, сургучу, верьовок, ниток, паперу і инш. со-рока тисяч (40 000) марок польських.

Підбірний [розроблений] штат Військово-Історичної Управи буде доставлений мною разом з Штатами Генерального Штабу.

Додаток: Штат Архіву з пояснюючою запискою в 3-х примірниках.

В. об. Начальника Генерального штабу
Генштабу генерал-хорунжий

[Капустянський]

ЦДАВО України. – Ф.3179. – Оп.1. – Спр.10. –

Арк.3–3 зв. Машинопис

№2

Проект

Тимчасовий штат Головного Військово-Історичного Архіву (при Військово-Історичній Управі Генерального Штабу)

Назви посад і ранг осіб	Кількість			Клас посади	Примітка
	Старшин	Уряд.	Козаків		
Начальник Архіву (Полковник, може бути урядовець)	1 ¹⁾	–	–	VI	¹⁾ Учений архивод [архіваріус], пробувший не менше 3-х років на службі по своєму фаху в відродженій Україні, чи особа маюча історичні праці та заслуги перед Українською історичною справою і зазначений вище службовий стан. ²⁾ та ³⁾ Учені архиводи [архіваріуси], пробувши не менше 2-х років на службі по своєму фаху у відродженій Україні, чи особи маючі історичні праці та заслуги перед Українською історичною справою і зазначений вище службовий стан.
Завідуючий 1-ю частиною (по прийняттю та упорядкуванню історичного матеріалу) – булавний старшина чи урядовець	1 ²⁾	–	–	VI	
Завідуючий 2-ю частиною (по видачі справок) – молодший старшина чи урядовець	1 ³⁾	–	–	VII	
Начальний Канцелярії (молодший старшина чи урядовець)	1	–	–	VII	
Канцелярист 1-го розряду	–	–	1	–	
Доглядач	–	–	1	–	
Разом	4	–	2	–	

Там само. – Арк.4. Машинопис

№3

**Пояснювальна записка
до тимчасового штату Головного Військово-Історичного Архиву**

Головний Військово-Історичний Архив утворюється для зібрання, упорядкування, реєстрації та схоронення всіх, ще до цього часу уцілілих наказів, реляцій, щоденників бойових подій і инш. документів та різних листувань історичного характеру; мається на меті цілковите перебрання до Головного Архиву зазначених історичних матеріалів, без винятку, від всіх військових частин та інституцій.

По скільки вимагатимуть обставини і буде можливим Архив дбатиме про переbrane для схоронення і не військових важливіших історичних документів: Універсалів, Декларацій, Нот, Трактатів і т. инш.

При допомозі спеціальних органів Військово-Історичної Управи Генерального штабу Архив буде збирати для схоронення всі історичні матеріали відродження України і за старі часи: відозви, оголошення, газети, журнали, різні періодичні і неперіодичні як Українські видання, так і не-Українські, присвячені Українським питанням цілим своїм змістом чи поодинокими статтями, а також різні історичні речі музейного характеру, для чого при Архиві буде спеціальний Музейний відділ.

Згідно окремої інституції, Архив буде видавати частинам військ та військових інституціям справки та висилати копії переданих на схоронення паперів.

До повернення Української Влади до Київа, чи іншого постійного місця столиці, Головний Військово-Історичний Архив буде розташовано в культурному українському осередку – м. Львові (на випадок якої катастрофи, чи взагалі якихсь утисків, Архив матиме змогу шукати захисту у Наукового Т-ва імені Т.Шевченка; у Львові бажано-б і розташувати архив у вільних помешканнях зазначеного Т-ва, коли-б воно погодилося найняти).

З огляду на політичні обставини, де-які важливіші історичні документи будуть переховуватися в Архиві у Львові лише в копіях, а оригінали, а також дуплети і триплети копій будуть переслані для схоронення в чужоземні держави, до Українських Дипломатичних Місій та Військових Секцій.

Зважаючи на колосальну працю по збиранню від військових частин та інституцій історичних матеріалів, упорядкування, систематизації та складання каталогів, а також пристосування помешкання, потребується досить великий робочий апарат Архиву, з огляду-ж тяжкого фінансового стану Держави в проекті Штату Архиву взято найменше число співробітників – як мінімум.

Головний Військово-Історичний Архив входить в склад Військово-Історичної Управи – як окремий відділ.

Тому що Архив буде віддалений від Генерального штабу, в справі грошових вимог – платні співробітникам і инш., Архив, з відома Начальника Військово-Історичної Управи, буде зноситись безпосередньо з інституціями, від яких буде залежати відпуск грошей.

Там само. – Арк.5–5 зв. Машинопис

№4

**Лист начальника Генерального штабу
до Вищої військової ради***27 квітня 1921 р., м. Ченстохів*

Про конечну потребу провести тимчасовий штат Головного Військово-Історичного Архіву, зараз окремо від загальних штатів Генерального штабу, було особисто докладено Комісії Вищої Військової Ради надісланим мною начальником Військово-Історичного відділу Уряд.[овцем] Обідним.

До того можу додати, складання, розгляд і затвердження загальних штатів Генерального штабу потребує довшого часу.

Дорученням Військово-Історичного відділу зібрати всі військово-історичні матеріали та наказом по армії частинам військ та військовим установам передати зазначеному відділу ті матеріали не можна в сучасний момент в повній мірі досягнути цілі; вже не раз робились розпорядження про таку передачу, однак документи до сього дня не передані, бо частини військ гадають, що вони рівно-ж можуть охороняти документи і в себе.

Лише поставлення їх перед фактом утворення спеціальної фахової інституції – Головного Військово-Історичного Архіву, чим буде гарантована цілість зібраних і схоронених документів, примусить не лише частини військ та інституцій, а і численних поодиноких осіб, що приватно хоронять [зберігають] історичні документи, передати все зібране до Архіву.

Щоби Архіву організовано перебрати від військ всі військово-історичні документи і матеріали (насамперед в кожній військовій частині військ чи інституцій треба переглянути всі матеріали, щоб вилучити те, що належить перебрати до Архіву), потребується від 1 до 2 місяців, а неясна і цілком грізна політична ситуація та гострі форми більшовизму вимагають від нас справу зібрання і схоронення тих матеріалів перевести негайно, бо те, що встигнути можливо буде зараз, колиб не було запізно зробити завтра, і вина за загибель документів ляже на нас.

Найтійно [наполегливо] прохаю Вищу Військову Раду розглянути надсилаємі штати Головного Військово-Історичного Архіву, в негайному порядку тепер окремо від загальних штатів Генерального Штабу, в іншому разі неможливо відповідати за цілісність дорогоцінних для нашої справи військово-історичних документів.

При цьому докладаю, що справа з відпуском кредиту в розмірі 40 000 марок польських на утворення Головного Військово-Історичного Архіву майже скінчена [вирішена] і ходить [йдеться] лише про затвердження Штату Архіву.

Додаток: Штат Архіву і пояснювальна записка в 3-х примірниках, схема Військово-Історичної Управи і 1 примірник на 5-ти аркушах.

В. об. Начальника Генерального штабу
Генштабу генерал-хорунжий

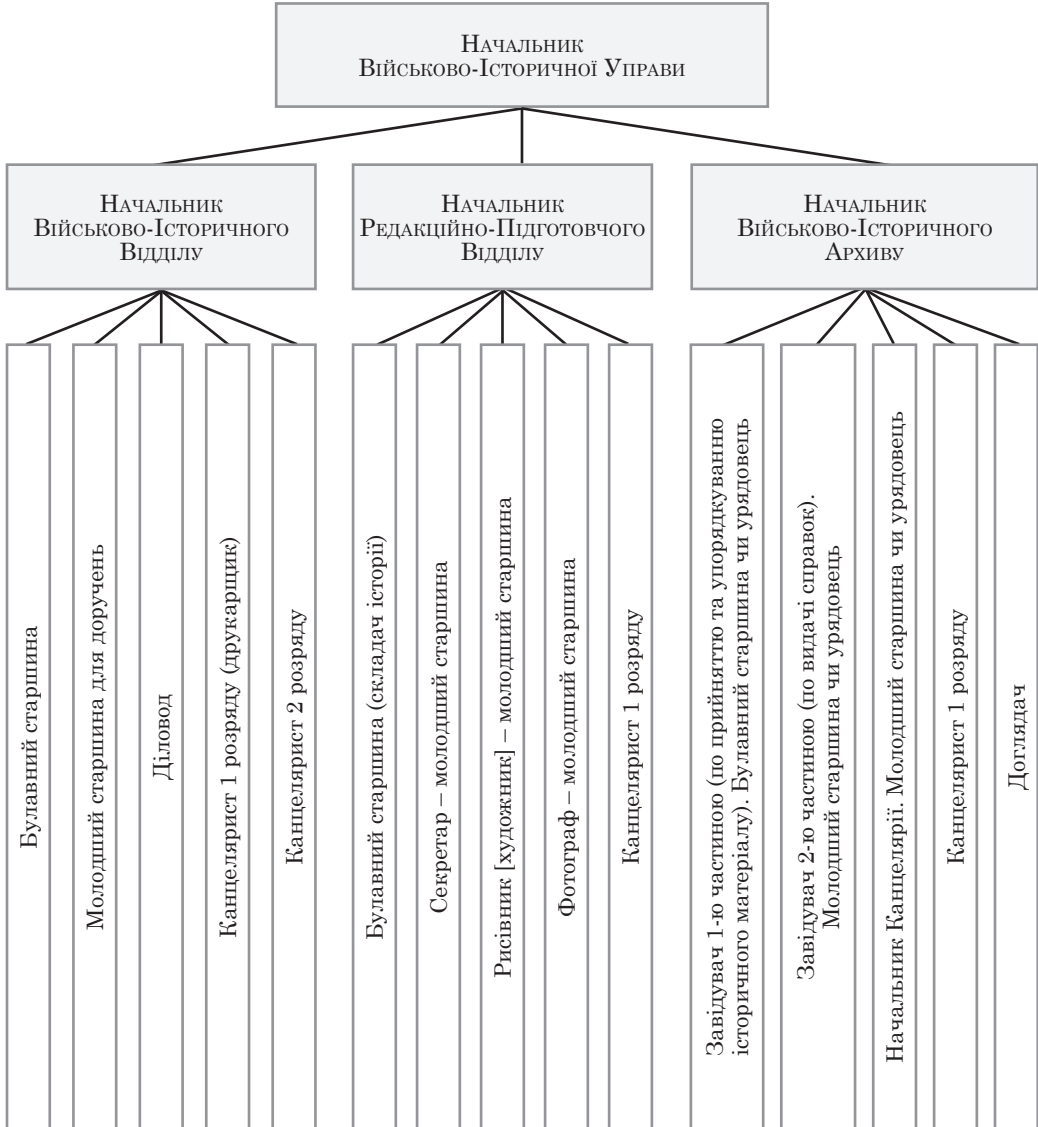
[Капустянський]

Там само. – Арк.14–14 зв. Машинопис

№5

Схема Військово-історичної управи Генерального штабу

Начальник Військово-Історичного Відділу

[Об'єдний]

27 квітня 1921 р., м. Ченстохів

Там само. – Арк.17. Автограф

REFERENCES

1. Bednarzhova, T. (1998). *Stepan Siropolko – podvyzhnyk ukrainskoho shkilnytstva*. Lviv. [in Ukrainian].
2. Kahamlyk, S. (2014). Prazkyi oseredok ukrainskoi emihratsii mizhvoiennoho periodu v konteksti diialnosti Mykhaila Obidnoho. *Ukrainoznavchyi almanakh*, 15, 81–84. [in Ukrainian].
3. Paliienko, M. (2003). «Tse potribno dlia istorii...» (dolia arkhivnykh kolektsii Holovnoho viiskovo-istorychnoho arkhivu Armii UNR u Polshchi). *Storinky voiennoi istorii Ukrainy*, 7, 85–91. [in Ukrainian].
4. Paliienko, M. (2008). *Arkhivni tsentry ukrainskoi emihratsii: stvorennia, funktsionuvannia, dolia dokumentalnykh kolektsii*. Kyiv. [in Ukrainian].
5. Paliienko, M. (2005). Pamiatkookhoronna diialnist Mykhaila Obidnoho v Ukraini, Polshchi, Chekhoslovachchyni. *Pamiatky Ukrainy: istoriia ta kultura*, 2, 95–97. [in Ukrainian].
6. Paliienko, M. (2004). Ukrainyski natsionalnyi muzei-arkhiv u Prazi (1923–1930): istoriia stvorennia ta osnovni napriamy diialnosti. *Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva*, 11. [in Ukrainian].
7. Paliienko, M. (2011). Mizh Tarnovom ta Prahoiu: dzherela do istorii zasnovannia ukrainskoho arkhivnoho oseredku v Chekhoslovachchyni. *Pamiatky*, 12. [in Ukrainian].
8. Savchenko, H. & Sribniak, I. (1996). Zasnovannia Holovnoho viiskovo-istorychnoho muzeiu-arkhivu Armii UNR. *Istoriia Ukrainy: Malovidomi imena, podii, fakty*, 1, 188–198. [in Ukrainian].

VADYM MASHTALIR

Candidate of Historical Sciences (Ph. D. in History), Docent, Head of the Information and Analytical Department – Deputy Head of Information and Analytical Directorate, Main Directorate of Personnel of the General Staff of the Armed Forces of Ukraine (Kyiv, Ukraine), vadim_mashtalir@ukr.net

FROM THE HISTORY OF THE MAIN MILITARY HISTORICAL MUSEUM-ARCHIVE AT THE GENERAL STAFF OF UKRAINIAN PEOPLE'S REPUBLIC

The article is devoted to the analysis of the activity of the Main Military-Historical Museum-Archive at the General Staff of the UPR. The article outlines the preconditions for the creation, functioning, achievements and fate of the mentioned museum-archive. The work of director M.Obidnyi is analyzed concerning the implementation of his main ideas on improving the museum work of the Ukrainian military-historical institution. The activity of M.Obidnyi on establishing contacts with Ukrainian emigration centers in Poland and beyond in Romania, Bulgaria, Turkey, Italy and Sweden. The article attempted to focus on the organizational aspect of collecting, organizing, registering and preserving orders, diaries of combat events, correspondence and other military documents of a historical nature, as well as all materials of the Age of the Liberation Movements of 1917–1921, including appeals, advertisements, newspapers and magazines, devoted to Ukrainian problems. The activity of the archive museum during its location was studied in the Polish city of Tarnów, where at that time the UPR Government was in the exile. The facts of the commitment of the leadership of the Military Ministry of the UPR to the replenishment of the funds of the Main Military Historical Museum-Archive under

the General Staff of the UPR and the issuance of circulars and orders regarding the collection and preservation of historical documents on the military path of the UPR Army are highlighted. The author paid attention to the insufficient funding of the institution and the efforts of the Polish authorities to transfer the museum-archive to the camp of interned Ukrainian soldiers and the constant threat of the cessation of the museum-archive activity. The fact that the institution was transferred from the Military Ministry to the Ministry of National Education of the UPR was analyzed. It was found that the decision in general had a negative effect on the further activity of the museum-archive, since it was subordinated to one of the least financially secured ministries of the UPR. The above-mentioned led to the fact that in 1923, M. Obidnyi acted with the initiative of transporting assemblies from Poland to Praha. The initiative was not supported by the leadership of the UPR. In spite of this, in September 1923 he removed some of the materials from Tarnów to Praha, where they were the basis of the collection of the newly created Ukrainian National Museum-Archive.

Keywords: *military historical museum, museum-archive, document.*